

**MEVLÂNÂ'NIN MESNEVİ'SİNE ÖZEL ATIFLA
MUAMMA KAVRAMININ TANRI'YI ANLAMADA
YÜKLENDİĞİ İŞLEVİN FİLO-TEOLOJİK KISA BİR
ÇÖZÜMLEMESİ**

**A Short Philo-Theological Analysis Of *Enigma's* Function About The
Understanding God With
A Special Reference To Maulana's Mathnavi**

Doç. Dr. Metin YASA*

ÖZET

Tanrı'yı bilme ve algılama konusunda derinlemesine bir bakış geliştirmek için önemli ve gerekli kavramlardan biri de muamma'dır. Muamma kavramı hem Mevlânâ'nın Tanrı'yı bilme ve algılama sürecinde gösterdiği çaba ile doğrudan bağlantılıdır hem de Mevlânâ'nın Tanrı konusunda dile getirdiği düşüncelere ayrı bir özgünlük katmaktadır. Anılan çaba ve özgünlüğün filo-teolojik açıdan kısa bir çözümlemesi bu makalenin amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Muamma, Mesnevi

ABSTRACT

Enigma is one of the important and necessary concepts for developing a deep look on the subject of knowing and sensing God. The concept of

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bil. Bölümü, metin.yasa@omu.edu.tr.

enigma is both directly linked to Maulana's efforts in the process of knowing and sensing of God and adds a distinct authenticity to his thoughts on God. A short philo-theological analysis of that effort and authenticity constitutes the purpose of this article.

Key Words: God, Enigma, Mathnavi

A. Tanrı'nın Birliğiyle Uyumlu Bir Tanrı Algısının Epistemolojik Değeri

Düşünce tarihinde, Tanrı'yı bilme ve algılama konusunda aydınlatıcı ve gerçeğe yaklaşıtııcı düzeyde düşünceler ileri sürme çabası içinde olan kimi düşünürler vardır. Bu türden bir çaba içinde bulunan önemli düşünürlerden biri de, kuşkusuz, Mevlânâ'dır.

Abdulkerim Süruş; ortaçağ İslam düşünürlerine özgü, Tanrı'yı bilme ve algılamaya ilişkin dikkat çekici önemli bir çabadan söz eder. Bu, bir temsilcisi de Mevlânâ olan ve hoşgörülle belirlenen tutku dolu çabadan başkası değildir.¹

Günümüzde, Tanrı'yı bilme ve algılamaya ilişkin, filo-teolojik bir yaklaşımdan söz edilir² ve anılan yaklaşım, geniş anlamı içinde, Tanrı'yı bilme ve algılama bağlamında, hoşgörü ve tutkuyu da içeren aşkı merkeze alarak, Tanrı'ya yaklaşmak, Tanrı hakkında düşünsel bir çaba içine girmek, her şey olan Tanrı'yla bütünleşmek, Tanrı'ya içsel yönelmek³ gibi anlamları özünde barındırır.⁴ Bu cümleden olarak Mevlânâ'nın, bu makalenin sınırları içinde görüleceği üzere, filo-teolojik açıdan önem taşıyan bir kavramı öne çıkardığı dikkat çekmektedir. Bu kavram, *muamma*dır. Nitekim,

*Kuruntu var, varsa bir şey gizli
Bu arayış görünmeyen için geçerli⁵*

şeklindeki bir ifade, hem filo-teolojik yaklaşım hem de *muamma* kav-

¹ Franklin Lewis, *Mevlânâ: Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, çev.: Gül Çağalı Güven-Hamide Koyukan, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2010, s. 551.

² Tanrı'ya ilişkin bilme ve algılama dolayımında filo-teolojik kavramının bir şekilde kullanımını konusunda sözgelimi bkz.: Richard Colledge, "Between Ultra-Essentialism and Post-Essentialism: Kierkegaard as Transitional and Contemporary" <http://www.usyd.edu.au/contretemps/3July2002/colledge.pdf/> (17.05.2010).

³ Metin Yasa, *Rubaileri Işığında Mevlânâ'da Aşk ve İşlevi*, Ankara: Elis Yayınları, 2010.

⁴ Colledge, *a.g.m.*, <http://www.usyd.edu.au/contretemps/3July2002/colledge.pdf/>

⁵ Bkz.: Mevlânâ, *Mesnevi*, (tas.: Reynold Alleyne Nicholson), Ayende, 1979, I, 3701; Türkçe çevirisi için krş.: Mevlânâ, *Mesnevi*, çev.: Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, 2007, I, 3624:

وهم آنگاه است، کو پوشیده است این تحری از پی نادیده است

ramı açısından güzel bir örnek olarak görülebilir.

Muamma kavramının Tanrı'yı bilme ve algılamada yüklendiği işlevi, Mesnevi'ye özel atıfla filo-teolojik açıdan irdelemeden önce, ilgili kavramın özüne ilişkin açıklayıcı kimi bilgiler vermenin gerekli olduğu kanısındayız. Simdi sözü *muamma* kavramın açılımına getirmek istiyoruz.

B. *Muamma* Kavramının Açılımı ve Tanrı'yı Bilmeye İlişkin Felsefi Katkısı

Muamma nedir? Olası tarihsel ardalanı konusunda neler söylenebilir? Ne tür bir teolojik ve felsefi değer taşır? Arapça bir kavram olan *muamma*, Yunanca *ainig* kelimesine yakın bir öz taşır ve dar anlamı içinde daha çok kapalı oluşu ifade eder. İlgili kavram, geniş anlamı içinde ise gizem, bulmaca, bilmece, gizli, şaşırtıcı, açıklanamaz kavramlarını da içeren bir alana işaret eder.⁶

Muamma kavramı, bir ucundan tutulunca teolojik, bir diğer ucundan tutulunca da felsefi bir öz taşır. İlgili kavramın taşıdığı teolojik öze ilişkin olarak, sözgelimi, *Upanişadlarda* şöyle denilir: “Tanrılar muammayı severler”⁷ *Upanişadlarda* geçen bu metnin bağlamı, kullanılan *muamma* kavramının filo-teolojik bir öz taşıdığı konusunda net bir bilgi içermez. Durum bu olmakla birlikte, araştırmamız açısından, bu noktada önemli olan, eski metinlerde *muamma* kavramının teolojik içerikte kullanılmış olmasının dikkat çekici oluşudur. Bununla birlikte, *muamma* kavramının, antik felsefede, ağırlıklı olarak felsefi bir öz taşıdığı bir şekilde anlaşılrsa da, yukarıda bir nedenle dile getirdiğimiz türden bütünüyle filo-teolojik bir öz taşımadığı neredeyse kesin gibidir. Şöyle denilir: “Yunanlılar için bir muammanın formülasyonu düşmanca bir dehşet saçar”⁸ Bu düşmanca dehşetin gerisinde Apollon'un varolduğu kurgulanır ve Apollon için,

*kehanet aracılığıyla ölçülü olmayı buyurur, oysa kendisi ölçüsüzdür, onu kendini denetlemeye teşvik eder, ama kendisi kontrolsüz bir 'pathos'la ortaya çıkar: tanrı bu biçimde insana meydan okur, onu kıskırtır ve neredeyse kendisine karşı gelmeye zorlar*⁹ denilir.

Tarihsel olarak *muamma* kavramına ilişkin yukarıda dile getirdiğimiz ifadelere ek olarak, ilgili kavramın antik Yunan düşüncesinde kimi niteliklere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu nitelikler, öz olarak, aşağıdaki şekilde ortaya konabilir:

⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için, sözgelimi, bkz.: S. E. Smith, “What is an Enigma”, <http://www.wisegeek.com/what-is-an-enigma.htm> (17.05.2010).

⁷ Bkz.: Giorgio Colli, *Felsefenin Doğuşu*, çev.: Fisun Demir, Ankara: Dost, 2007, s. 41.

⁸ Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 41.

⁹ Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 41.

i. *Muamma* kavramı, bilgeliğin kökeniyle bağlantılıdır. Bu çıkarım, Plato'nun *Şöleninde muammalarla konuşmak* ifadesiyle öne çıkar.¹⁰

ii. *Muamma*, bilgelik mücadelesinin nesnesi olmaya yatkın bir kavramdır. Sfenks'in *niçini* bu noktada anılmaya değer görünür.¹¹

iii. *Muammanın*, yalnızca kendisi değil, doğurduğu sonuçlar da ilgilenmeyi gerektirir. Bu bağlamda, Plato'nun, *Phaidonda muammanın* kimi gizemlere neden oluşuna işaret etmesi¹² önem taşır.

iv. *Muamma*, kötü ve trajik yanlar içeren bir kavramdır. *Sokrates'in Savunmasında* Meletos'un Sokrates'e yönelttiği suçlama bunun güzel bir örneğidir.¹³

v. *Muamma*, çelişkili bir biçimde ifade edilmiş açık bir kavramdır. Bu durum kendini, özgün bir biçimde, Herakleitos'un *Fragmanlarında* hissettirir.¹⁴

Muammanın, bir araştırma objesine ilişkin, özellikle ontolojik ve epistemolojik açıdan farklı yönler üzerinde durulmayı gerektirmesi ayrı bir önem taşır. Bu bağlamda, 'görünenin olduğu gibi görünmesi' ile 'görünenin olduğu gibi bilinmesi'ne ilişkin kimi köklü tartışmalar öne çıkar.¹⁵ Bu durumda anlaşılması yönünde derin çabaya girilen bir konu ya da sorunun farklı yönleri üzerinde durulması gerektiği savı felsefi ve teolojik araştırma konusu olarak Tanrı'yı bilme ve algılamaya taşındığında, *muamma* kavramı ayrı bir değer kazanır. Sözü Mevlânâ'nın düşüncelerine getirecek olursak, Mevlânâ'nın, *muamma* kavramını kendine özgü bir çıkarım eşliğinde kullandığını ifade ederek tartışmaya başlamakta yarar vardır. Sözü ettiğimiz çıkarım, Mesnevi'den alıntıladığımız aşağıdaki kimi metinlerde de görüleceği üzere, Mevlânâ'nın, *muamma*yı sır, gizli, gizemli, gizli sır gibi kavramlara özel atıfla zengin bir bağlam içinde kullanmasıdır. Bu önemli bir noktadır. Kaydedilmesi gereken ikinci nokta; Mevlânâ'nın, Tanrı'yı bilme ve algılama konusuna bir giriş olarak *muamma* kavramını tercih ettiğini anlamının hiç de zor olmadığı gerçeğidir. Bu noktada Mesnevi'ye bir göz atılınca Tanrı'nın eş zamanlı olarak hem aşkın hem içkin, hem görünen hem görünmeyen oluşuna ilişkin ifadeler öne çıkar. Belirtilmesi gereken üçüncü nokta ise filo-teolojik yaklaşım açısından *muamma* kavramının özünde taşıdığı özgünlüğün iyi anlaşılması gerektiği hususudur. Doğrusu, yukarıda dile getirdiğimiz üç temel nokta ışığın-

¹⁰ Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 41-42

¹¹ Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 42-43.

¹² Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 44.

¹³ Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁴ Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 57. Fragmanların çevirisi için bkz.: Herakleitos, *Fragmanlar*, çev. ve yor.: Cengiz Çakmak, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2005.

¹⁵ Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 53.

da, ‘gizli sırları bilmiyorsun’¹⁶ diye seslenen Tanrı’ya, “Sır sensin, sırlıya ne gerek, sensin”¹⁷ diyebilmek, gizli ve gizemli Tanrı’yı bilme, algılama ve O’na kısa yoldan cevap vermeyi içeren filo-teolojik bir yaklaşımı ifade eder. Dahası; Tanrı’ya atıfla ‘O gizli ve gizemlidir’ ifadesinin ‘O’nu işsiz ve eylemsiz sanma’¹⁸ ifadesiyle birlikte düşünülmesi bir tür *muamma* örneği olarak görülebilir. Bu durumda, her karşıt çift ya da söylemin bir tür *muamma* oluşu ve bu *muamma*nın çözümünün arkasında tanrısal birliğin yer aldığı hususunu dillendirmek¹⁹, bize öyle geliyor ki, Mevlânâ için de son derece önemlidir.²⁰

Öte yandan, Mevlânâ’ya göre, Tanrı’nın insan anlığını aşan bir bağlanma objesi olması nedeniyle, Tanrı’yı bilme ve algılama konusunda, dağınık söz ve düşüncelere sıklıkla rastlanır. Bu konudaki en açık göstergelerden biri, Tanrı konusundaki sorular karşısında cevap verirken, Mevlânâ’nın deyişiyle, ‘kendi ölçümüze göre saçmıyoruz’²¹ olmamızdır. Dolayısıyla, Mevlânâ’nın temel bir felsefi kavram olan *muamma*ya kayıtsız kalamayışının temel bir nedeni, belki de, Tanrı konusundaki bilgi ve algı karmaşasıdır. Bu nedenle, şaşkın olanın kulağına söylenen *muamma*yı anlamak²² büyük bir önem taşır. Bu konuda, bizce, Mevlânâ’ya atıfla dile getirilecek, sözgelimi, “her şeyin adının, Tanrı için, sır olması”²³, “Tanrı’nın can, evrenin beden gibi algılanması”²⁴, “haberleri verenden habersiz kalmak”²⁵, “Eğri dese, doğru görünmek”²⁶, “gizli içinde gizli olanı çekici bulmak”²⁷ türü ifadeler yeterince açıklayıcı görülebilir.

¹⁶ Bkz.: *Mesnevi*, I, 3973; Türkçe çevirisi için krş.: I, 3895:

بانگ بر زد غیرت حق کای صفی تو نمی دانی ز اسرار خفی

¹⁷ Bkz.: *Mesnevi*, I, 1986; Türkçe çevirisi için krş.: I, 1938:

سیر تویی چه جای صاحب سر تویی

¹⁸ Bkz.: *Mesnevi*, I, 3137; Türkçe çevirisi için krş.: I, 3070:

كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ رَا بَخْوَانِ مَر وِ رَا بِي كَارِ وِ بِي فَعْلَى مَدَانِ

¹⁹ Bkz.: Colli, *a.g.e.*, s. 57.

²⁰ Yasa, *a.g.e.*, s. 75

²¹ Bkz.: *Mesnevi*, II, 438; Türkçe çevirisi için krş.: II, 433:

ما چو کرآن ناشنیده یک خطاب هرزه گویان از قیاس خود جواب

²² Bkz.: *Mesnevi*, I, 1492; Türkçe çevirisi için krş.: I, 1457:

در تردد هر که او آشفته است حق به گوش او معما گفته است

²³ Bkz.: *Mesnevi*, I, 1267; Türkçe çevirisi için krş.: I, 1239:

اسم هر چیزی بر ما ظاهرش اسم هر چیزی بر خالق سرش

²⁴ Bkz.: *Mesnevi*, I, 1809; Türkçe çevirisi için krş.: I, 1764:

او چو جان است و جهان چون کالبد کالبد از جان پذیرد نیک و بد

²⁵ Bkz.: *Mesnevi*, I, 2261; Türkçe çevirisi için krş.: I, 2205:

این خبرهات از خبر ده بی خبر

²⁶ Bkz.: *Mesnevi*, I, 2949; Türkçe çevirisi için krş.: I, 2885:

ور بگوید کز، نماید راستی ای کزی که راست را راستی

²⁷ Bkz.: *Mesnevi*, VI, 3363; Türkçe çevirisi için krş.: VI, 3358

چیست آن جاذب؟ نهان اندر نهان در جهان تابیده از دیگر جهان

C. *Muamma* Kavramının Tanrı'yı Bilmede Üstlendiği Rolün Filo-Teolojik Bir Çözümlemesi

Mevlânâ'nın öngördüğü şekliyle Tanrı'yı bilme ve algılamanın temelini aşka yapılan atfın oluşturduğu²⁸, bu bağlamda aşka yardımcı temel bir kavramın da filo-teolojik çözümlenmeye açık olan *muamma* kavramı olduğu görülmektedir. Bu cümleden olarak, Mevlânâ'nın anılan bağlama ilişkin düşünceleri, Tanrı konusunda, sözgelimi, *muamma* oluştan hareketle farklı algılara yönelmeyi gerekli görmesi, filo-teolojik açıdan Tanrı algısının giderek daha da anlaşılır hale gelebileceğine işaret eder.²⁹ Yukarıda bir nedenle dile getirdiğimiz “*muamma*, çelişkili bir biçimde ifade edilise açık bir kavramdır” şeklindeki çıkarım, Mevlânâ'nın Tanrı'yı bilme ve algılama konusundaki düşüncelerinin filo-teolojik açıdan anlaşılması için son derece önemlidir. Mevlânâ, anlaşılır bir dille, Tanrı'nın, gizli ve gizemli olduğu gerçeğine vurgu yapar. Bu vurgu, Tanrı'yı bilme ve algılama konusunda, olası bir ikileme neden olur. Bu olası ikilem, *muamma*'nın da devreye sokulmasıyla, çok özel bir anlama bürünür. Çünkü, *muamma* kavramı bu aşamada yalnızca gizli ve gizemli olan Tanrı konusu için değil Tanrı'yı bilmeye ve algılamaya çalışan suje için de şaşırtıcı bir konuma gelir. İşte tam da bu noktada, “*muamma*, bilgeliğin tartışmacılığına girdiğinde, çelişkili bir biçim edinmek zorundadır”³⁰ şeklindeki bir ifadede, *muamma*, hem bilinme ve algılanma konumunda olan Tanrı açısından hem de anılan konuda bilme ve algılama çabası içinde olan suje açısından anlamlı amaçlara kilitleyici bir rol üstlenir. Nitekim, yukarıda işaret ettiğimiz türden bir ikilem, Mevlânâ tarafından, şöyle ifade edilir:

Ne bu'sun, ne o'sun Sen, kendi özünde

*Ey, çoktan çok, kuruntular ötesinde*³¹

*O, hem gizlidir, hem de açık.*³²

Bununla birlikte, *muamma* dolayımında Mevlânâ'nın ön gördüğü türden bir ikilemi, suret-mana metafiziği açısından ele almak, Tanrı'yı bilme ve algılama çabasına yönelik derinlemesine düşüncelere bir giriş olarak görülebilir. Bu bağlamda, Mevlânâ'dan, yoruma yer bırakmayacak şekilde alıntılanacak işte birkaç örnek ifade:

*Git mana için çabala; ey surete tapan*³³

²⁸ Bkz.: Yasa, *a.g.e.*, (özellikle ikinci bölüm).

²⁹ Sözgelimi, bkz.: Yasa, *a.g.e.*, (özellikle dördüncü bölüm).

³⁰ Colli, *a.g.e.*, s. 52.

³¹ Bkz.: *Mesnevi*, II, 55; Türkçe çevirisi için krş.: I, 55:

تو نه این باشی نه آن در ذات خویش ای فزون از و همها و ز بیش بیش

³² Bkz.: *Mesnevi*, II, 824; Türkçe çevirisi için krş.: II, 815:

نهان و هم نشستہ پیش رو

³³ Bkz.: *Mesnevi*, I, /720; Türkçe çevirisi için krş.: I, 711:

*Suretini bırak, manaya bak*³⁴

Mevlânâ, suret-mana metafiziği içinde, mana üzerinde dursa da, mananın kolay kavranılamayacağı konusunda da uyarı yapar gibidir. Bu uyarı, bizce, konunun *muamma* oluşuyla bağlantılıdır ve bu *muamma* oluşu Mevlânâ'nın,

*Suret, manaya yakındır ve uzaktır.*³⁵

türü bir ifadesinde görmek mümkündür.

Doğrusu, Mevlânâ, Tanrı'yı bilme ve algılama konusunda susmanın da konuşmanın da çok zor olduğu kanısındadır. Bize öyle geliyor ki, bu bağlamda da yine *muamma* kavramı devreye girmektedir. Şöyle der:

*Bana; kesin bilme, 'sus' der, görme hırsı, 'hayır, coş' der.*³⁶

*Sonsuzun önünde, sonu olan her şey, yoktur*³⁷

*Tanrı her şeyi kuşatır, oğul*³⁸

*Sen, yön diyorsun, ben, yönlerin dışındayım*³⁹

Bu tür açıklamalar, Mevlânâ'ya göre, bizi doğru bir biçimde Tanrı'yı bilme ve algılamaya iletcek hazırlayıcı çıkarımlar olarak da görülebilir.

D. Tanrı'yı Bilme ve Algılamada Beliren Muamma Merkezli İkilemi Aşmanın Pratik Getirisi

Gerçi, Tanrı'yı bilme ve algılama konusundaki farklılıklara genelde teologların ve filozofların yaptığı kavramsal çözümlerinin neden olduğu öngörülür. Bu tür bir çıkarımdan hareket edildiğinde anılan konuda varılacak teolojik ya da felsefi bir sonuç ancak görece doğru olabilir. Bu durumda, Tanrı'ya ilişkin anlaşılır bir bilme ve algılamadan söz ediliyorsa bunu belirleyen düşüncenin kaynağı konusunda da yeterli bilgiye sahip olma zorunluluğu söz konusudur. Bu cümleden olarak, Tanrı'yı bilme ve algılama, eğer bir sorun olarak görülecekse, *muamma* kavramının bu konudaki yerini ve sağladığı filo-teolojik açılımı iyi değerlendirmek gerekir.

رو به معنی کوش، ای صورت پرست

³⁴ Bkz.: *Mesnevi*, I, 2956; Türkçe çevirisi için krş.: I, 2892:

بت پرستی، گر بمانی در صور صورتش بگذار و در معنی نگر

³⁵ Bkz.: *Mesnevi*, I, 2702; Türkçe çevirisi için krş.: I, 2639:

صورت از معنی قریب است و بعید

³⁶ Bkz.: *Mesnevi*, II, 1836; Türkçe çevirisi için krş.: II, 1812:

آن یقین میگویدم، خاموش کن حرص رویت گویدم نی، جوش کن

³⁷ Bkz.: *Mesnevi*, II, 3373; Türkçe çevirisi için krş.: II, 3307:

پیش بی حد، هر چه محدود است، لاست

³⁸ Bkz.: *Mesnevi*, I, 1524; Türkçe çevirisi için krş.: I, 1488:

حق محیط جمله آمد ای پسر و ندارد کارش از کار دگر

³⁹ Bkz.: *Mesnevi*, II, 2849; Türkçe çevirisi için krş.: II, 2797:

تو جهت گو، من بروم از جهات

Tanrı konusuna ilişkin bilme ve algılama bağlamında, Mevlânâ, deyim yerindeyse, sanki kararını vermiş görünmektedir. ‘Sanki kararını vermiş’ diyoruz; çünkü, ilgili konuda, Mevlânâ da bir tür *muamma* ile karşı karşıyadır. Belki de bu nedenle, Mevlânâ’nın, Tanrı’yı bilme ve algılama konusunda, düşüncelerini destekleyen her şeyin doğru, karşıtının ise yanlış olduğunu düşünmesi yeterince açık değildir.

Mevlânâ’nın Tanrı’yı bilme ve algılama konusunda dile getirdiklerinin anlaşılması o kadar kolay gözükmemektedir. Bu çıkarımın *muamma* ile doğrudan bağlantılı olduğunu görmek gerekir. Çünkü ortaya konulan düşünceler, eğer, aklın sınırını zorlayacak türden teolojik ve felsefi bir öz içeriyor ve sıradan bir teistin Tanrı’yı yerleşik biliş ve algılayışının ötesinde ise, bu duruma açıklık getirecek önemli bir kavram yine *muamma*’dır. Mevlânâ’nın düşüncelerine atıfla, ‘sıradan bir teistin Tanrı’yı yerleşik biliş ve algılayışının ötesinde’ ifadesi bağlamında, iki hususa ayrıca yer vermek önemli gözükmektedir: i. Fromm’un, Mevlânâ’nın çağdaşı M. Eckhart’a oranla gelenekçilikten daha az etkilendiği hususuna yaptığı vurguyu yerinde bulmak.⁴⁰ Bu noktada, Mevlânâ’nın, bir felsefi ve teolojik sorun ve çözümü konusunda geleneksel olanla yetinmeyişi önem taşır. ii. Mevlânâ’nın Tanrı’yı bilme ve algılama tarzına negatif teoloji demenin, onun Tanrı konusundaki düşüncelerini anlatmada yetersiz kaldığı gerçeğini iyi değerlendirmek. Bu noktada ise Mevlânâ’nın, yukarıda bir nedenle dile getirdiğimiz üzere, negatif teolojinin çok ötesine geçerek, Tanrı’nın eş zamanlı hem aşkın hem içkin hem görünen hem görünmeyen oluşuna atıfta bulunuşu açıklayıcı bir rol üstlenir.

KAYNAKÇA

A. Reza Arasteh, *Mevlânâ Celaleddin Rumi’nin Kişilik Çözümlemesi: Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş*, çev.: Bekir Demirkol, İbnrahim Özdemir, Ankara: Kitabiyat, 2000.

Colledge Richard, “Between Ultra-Essentialism and Post-Essentialism: Kierkegaard as Transitional and Contemporary”, <http://www.usyd.edu.au/contretemps/3July2002/colledge.pdf/> (17.05.2010).

Colli, Giorgio, *Felsefenin Doğuşu*, çev.: Fisun Demir, Dost, Ankara, 2007, s. 41.

Herakleitos, *Fragmanlar*, çev. ve yor.: Cengiz Çakmak, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.

Lewis, Franklin, *Mevlânâ: Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı*, çev.: Gül Çağalı

⁴⁰ A. Reza Arasteh, *Mevlânâ Celaleddin Rumi’nin Kişilik Çözümlemesi: Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş*, çev.: Bekir Demirkol, İbnrahim Özdemir, Ankara: Kitabiyat, 2000, s. 8.

Güven-Hamide Koyukan, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.

Mevlânâ, *Mesnevi*, (tas.: Reynold Alleyne Nicholson), Ayende, 1979.

Mevlânâ, *Mesnevi*, çev.: Adnan Karaismailoğlu, Ankara: Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

Smith, S. E., “What is an Enigma”, <http://www.wisegeek.com/what-is-an-enigma.htm> (17.05.2010).

Yasa, Metin, *Rubailerini Işığında Mevlânâ'da Aşk ve İşlevi*, Ankara: Elis Yayınları, 2010.

